

Rozkłady empiryczne i testowanie hipotez

Michał Urbański

1. Cel ćwiczenia

Celem ćwiczenia jest wyznaczenie parametrów rozkładów empirycznych, wyznaczenie rozkładu empirycznego i wykonanie testu hipotezy o zgodności rozkładu empirycznego z hipotetycznym. Założeniem jest to, że wyniki pomiarów są próbą losową pewnego rozkładu, którego właściwości badamy. Rozkładu tego nie znamy, ale możemy sprawdzić z jakim rozkładem dane empiryczne są w najwyższym stopniu zgodne. W modelu probabilistycznym miarą tej zgodności jest prawdopodobieństwo tego, że przy założonej hipotezie dane empiryczne są próbą z badanego rozkładu.

2. Wykonanie ćwiczenia

Ćwiczenie polega na wykonaniu następujących eksperymentów, w wyniku których otrzymamy trzy serie danych:

- 1) Pomiar średnicy (lub wymiaru innego przedmiotu) pręta w możliwie wielu miejscach. Średnicę mierzymy suwmiarką i mikrometrem (dwie serie danych jedna suwmiarką druga mikrometrem). Pręt nie jest idealny i w różnych miejscach uzyskuje się różne wskazania.
- 2) Pomiar czasu lotu małego (np. nakrętki od soku) ciała z wysokości 1,5-2m. Aby wyniki były powtarzalne należy zrzucić nakrętki np. z szafy. Czas należy mierzyć stoperem wykorzystując telefon komórkowy.

Każdy rodzaj pomiaru należy powtórzyć przynajmniej 100 razy przy czym każdy powinien wykonać jednakową liczbę pomiarów. Jeśli w pomiarze suwmiarką nie widać zmian (nie widać rozrzutu) pomiar wystarczy wykonać 30 razy.

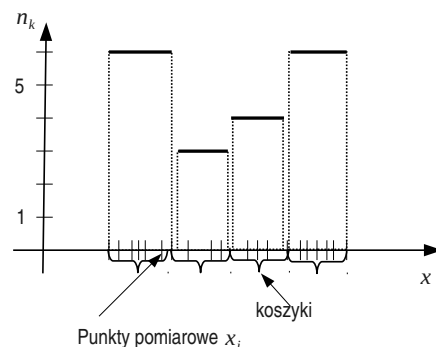
3. Opracowanie wyników pomiarów

Dla każdej serii danych należy wykonać następujące działania:

- 1) Wykres histogramu.
- 2) Wykres dystrybuanty empirycznej.
- 3) Wyznaczenie parametrów rozkładów.
- 4) Obliczyć wartość średnią z pomiarów, odchylenie standardowe oraz niepewność złożoną pomiaru czasu i długości (średnicy pręta).
- 5) Weryfikacja hipotezy o tym, że rozkład empiryczny jest jednym z trzech rozkładów prawdopodobieństwa: rozkład równomierny, normalny, Weibulla.
- 6) Porównanie zmierzonych czasu spadania z teorią.

3.1. Histogram

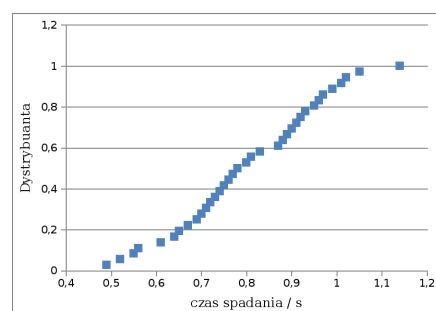
Histogram jest wykresem słupkowym, w którym każdemu przedziałowi wartości zmiennej losowej przyporządkujemy liczbę wystąpień wartości z tego przedziału. Jest to więc wykres częstości występowania zjawiska.

Rysunek 1: Konstrukcja histogramu. Nawiasami klamrowymi zaznaczone są koszyki, n_k - liczba wyników pomiaru w k -tym koszyku (binie).

W tym celu porządkujemy dane pomiarowe od najmniejszego do największego: $x_1, x_2, \dots, x_N$, gdzie N jest liczbą danych pomiarowych (x_1 jest wartością najmniejszą a x_N - największą). Dzielimy przedział $[x_1, x_N]$ na K odcinków, każdy o szerokości $\Delta x = \frac{x_N - x_1}{K}$. Dla każdego k -ego przedziału $\bar{a}_k$ ($k = 1, \dots, K$) o postaci $\bar{a}_k = [x_1 + (k-1)\Delta x, x_1 + k\Delta x]$ wyliczamy liczbę n_k elementów x_i ($i = 1, \dots, N$) ze zbioru danych $x_1, \dots, x_N$, które znajdują się w przedziale $\bar{a}_k$. Przedział $\bar{a}_k$ nazywamy koszykiem lub binem. Zależność n_k od k jest dyskretna dlatego wykres powinien być słupkowy a nie typu XY dla funkcji ciągłych.

3.2. Dystrybuanta

Rysunek 2: Przykład dystrybuanty empirycznej danych pomiaru czasu spadania ciężarka wykonanych stoperem

Estymator dystrybuanty $\tilde{F}(x)$ ma postać:

$$\tilde{F}(x) = \frac{\#(x_i \leq x)}{N} \quad (1)$$

gdzie $\#(x_i \leq x)$ jest liczbą elementów x_i spełniających warunek $x_i \leq x$.

Dystrybuanta jest wykresem schodkowym, w którym w każdym punkcie pomiarowym x_k schodek wynosi $\frac{1}{N}n_k$,

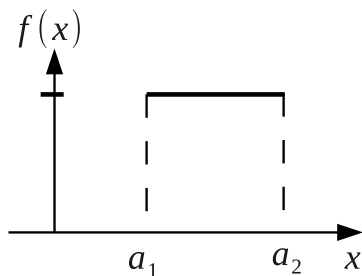
gdzie n_k jest liczbą powtórzeń wartości x_k w serii pomiarowej $\{x_i\}_{i=1}^K$ (K - liczba danych pomiarowych o wartościach różnych).

Należy wykreślić dystrybuantę empiryczną dla pomiarów średnicy i czasu lotu, oraz na jednym rysunku dystrybuantę rozkładu równomiernego, normalnego i Weibulla o parametrach wyznaczonych metodą opisaną w punkcie następnym.

3.3. Wyznaczanie parametrów rozkładów

Sposób wyznaczanie parametrów rozkładu prawdopodobieństwa zależy od rozkładu.

Jednostajny. Rozkład jednostajny w przedziale $[a_1, a_2]$ przedstawiony jest na rys 3.3.

Rysunek 3: Rozkład jednostajny

Rozkład jednostajny wyznaczony jest jednoznacznie przez medianę $Med = \frac{1}{2}(a_2 + a_1)$ (czyli środek) oraz rozstęp (promień przedziału) $L = \frac{1}{2}(a_2 - a_1)$.

Dystrybuanta rozkładu jednostajnego opisana jest linią prostą o równaniu:

$$F(x) = \begin{cases} \frac{x-a_1}{a_2-a_1} & \text{gdy } x \in [a_1, a_2] \\ 0 & \text{gdy } x < a_1 \text{ i } x > a_2 \end{cases} \quad (2)$$

Parametry rozkładu jednostajnego można wyznaczyć na kilka sposobów:

- 1) Na podstawie danych empirycznych należy określić medianę (jako punkt środkowy uporządkowanych danych) i rozstęp równy $L_{exp} = \frac{1}{2}(x_N - x_1)$.
- 2) Z danych empirycznych należy wyznaczyć wartość minimalną i maksymalną x_N , po uporządkowaniu danych są to wartości pierwsza x_1 i ostatnia x_N .
- 3) Metodą najmniejszych kwadratów należy wyznaczyć parametry prostej empirycznej dystrybuanty opisanej równaniem (??) Przykład podany jest na rys 4). Jeśli posta opisująca dystrybuantę ma postać $F(x) = ax + b$ to mając postać równania ?? można wyznaczyć parametry a i b .

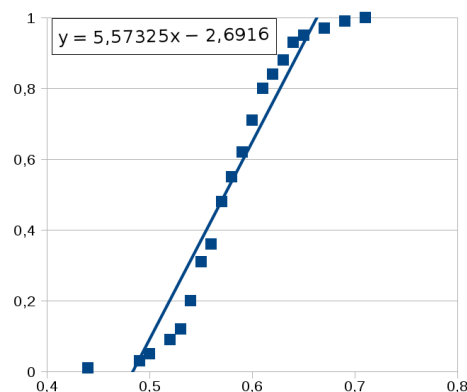
Normalny. Rozkład normalny określony jest przez dwa parametry: wartość oczekiwaną μ i odchylenie standardowe σ :

$$f(x) = \frac{1}{\sigma\sqrt{2\pi}} \exp\left(-\frac{1}{2}\left(\frac{x-\mu}{\sigma}\right)^2\right) \quad (3)$$

Parametry te wyznaczyć można z danych pomiarowych jako wartość średnią $\bar{x}$ (estymator wartości oczekiwanej μ) i estymator odchylenia standardowego σ dany wzorem $s = \sqrt{\frac{1}{N-1} \sum_{i=1}^N (x_i - \bar{x})^2}$, gdzie $\bar{x} = \frac{1}{N} \sum_{i=1}^N x_i$.

Weibulla. Rozkład Weibulla opisany jest dystrybuantą:

$$F(x) = 1 - e^{-(\frac{x}{\lambda})^k} \quad (4)$$

Rysunek 4: Dystrybuanta empiryczna czasów spadania, podane jest równanie prostej wyznaczonej metodą najmniejszych kwadratów

gdzie λ i k są parametrami rozkładu. W celu wyznaczenia parametrów rozkładu Weibulla należy wykreślić empiryczną dystrybuantę w następującym układzie współrzędnych: na osi pionowej $y = \ln(-\ln(1 - F(x)))$, a na osi poziomej $z = \ln x$. Zależność (4) w nowych współrzędnych „ y w funkcji z ” ma postać funkcji liniowej: $y = kz - k \ln \lambda$. Jeśli tą funkcję zapiszemy jako $y = az + b$, to współczynniki są równe $a = k$ i $b = -k \ln \lambda$. Wykonać należy taki wykres dla empirycznej dystrybuanty $\hat{F}$ wg. wzoru (1) i metodą najmniejszych kwadratów wyznaczyć nachylenie a i współczynnik stały b . Parametry rozkładu wyliczamy jako: $k = a$ i $\lambda = e^{-\frac{b}{a}}$.

3.4. Testowanie hipotezy

W celu sprawdzenia hipotezy i tym, że dane pomiarowe są próbą z rozkładu hipotetycznego należy zastosować testu χ^2 . W tym celu należy:

(a) wyznaczyć statystykę χ^2 (zmienną χ_{exp}^2 dla danych doświadczalnych) dla każdej serii pomiarowej (średnicy i czasu):

$$\chi_{exp}^2 = \sum_{l=1}^L \frac{(n_l - Np_l)^2}{Np_l} \quad (5)$$

gdzie: l numeruje biny (koszyki), L - liczba binów (koszyków), n_l - liczba elementów w koszyku l (mogą być różne).

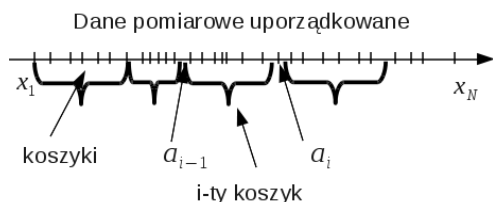
p_l jest prawdopodobieństwem tego, że zmierzona wartość x jest wewnątrz l -tego koszyka:

$$\begin{aligned} p_l &= P(a_{l-1} < x < a_l) = \\ &= \int_{a_{l-1}}^{a_l} f(x) dx = F(a_l) - F(a_{l-1}) \end{aligned} \quad (6)$$

gdzie a_l jest końcem koszyków ($l = 0, 1, \dots, L$), $f(x)$ jest gęstością rozkładu prawdopodobieństwa (hipoteza), a $F(x)$ jego dystrybuantą.

Koszykiem nazywamy przedział $[a_l, a_{l+1}]$ o końcach a_l i a_{l+1} , w każdym koszyku o numerze l znajduje się n_l danych pomiarowych.

Dystrybuantę można wyznaczyć posługując się dowolnym programem typu arkusz kalkulacyjny (mogą być inne

Rysunek 5: Wyznaczanie granic koszyków z serii uporządkowanych danych pomiarowych

programy do analizy danych). Obliczenia należy zrobić dla trzech rozkładów wykorzystując parametry policzone zgodnie z punktem 3.3.

Liczba elementów w każdy koszyku powinna być większa od 10, czyli $n_l > 10$ dla każdego $l = 1, \dots, L$. Trzeba więc dobrać koszyki tak aby każdym było przynajmniej 10 wartości x_i .

Aby wyznaczyć χ_{exp}^2 zgodnie ze wzorem (5) należy uporządkować dane pomiarowe x_i (w arkuszu kalkulacyjnym można porządkować jedynie liczby). Uporządkowany ciąg x_i danych dzieli się na koszyki po przynajmniej 10 danych w każdym (czyli 10 koszyków po przynajmniej 10 danych), granice koszyków oznaczamy a_l , gdzie $l = 0, \dots, L$

(b) Wyliczyć wartość statystyki χ^2 ze wzoru (5) dla obu serii pomiarowych. Na podstawie tablic wyznaczyć prawdopodobieństwo p , że zmienna losowa χ^2 jest większa od wyznaczonego empirycznego χ_{exp}^2 (liczba stopni swobody jest równa $L - 2$). Porównać wyznaczone prawdopodobieństwa p dla trzech rozkładów i wyciągnąć wnioski dotyczące podstaw odrzucenia hipotez.

3.5. Porównanie zmierzonego czasu spadania z obliczonym z teorii

Jeśli założymy, że pomijany jest opór powietrza i prędkość początkowa jest zerowa to czas spadania opisany jest wzorem $t_0 = \sqrt{\frac{2H}{g}}$, gdzie H - wysokość, $g = 9,81m.s^2$ - przyspieszenia grawitacyjne.

Należy porównać wynik obliczenia czasu t_0 spadania wyznaczonego ze wzoru powyższego ze średnią t_{sr} z serii pomiarów czasu spadania. Aby stwierdzić czy różnica pomiędzy t_0 i t_{sr} mieści się w granicach błędu należy oszacować niepewności t_0 i t_{sr} .

3.6. Analiza niepewności

Na niepewność danych pomiarowych składa się odchylenie standardowe z danych pomiarowych oraz niepewność przyrządu pomiarowego. W przypadku pomiaru czasu spadania o dokładności przyrządu decyduje refleks. W celu wyznaczenia wartości niepewności pochodzącej od refleksu należy zbadać rozkład błędu refleksu. W tym celu należy wykonać eksperyment polegający na pomiarze czasu zdarzenia o określonym czasie trwania. Należy zaprojektować taki eksperyment np. z wykorzystaniem komputera.